

TGM: Eörsi Istvánról

TAMÁS GÁSPÁR MIKLÓS 2020. október 13., 20:00 Vélemény

„Vonakodó liberális volt (vagy lett) **Eörsi István**, akiben azért folyton dolgozott a kommunista vírus. Leküzdötte, kigyógyult belőle, de rá is érvényes a régi mondás, hogy két dolgot nem lehet eltitkolni: a köhögést és azt, hogy kommunista az ember.” A 15 éve elhunyt **Eörsi Istvánra** Tamás Gáspár Miklós írásával emlékezünk, amely 5 évvel ezelőtt [a Dinamó blogon](#) jelent meg.

1988., JURTA SZÍNHÁZ. AZ ASZTALNÁL BALRÓL SZILÁGYI SÁNDOR, PETRI GYÖRGY, **EÖRSI ISTVÁN**, SOLT OTTILIA, KŐSZEG FERENC, IVÁNYI GÁBOR POLITIKUSOK. (FORRÁS: FORTEPAN/PHILIPP TIBOR)

Eörsi István tíz esztendeje halt meg, íróként most tetszhalott, de ez – ilyen kvalitású embereknél – nem tart örökké. Egyszer majd Szász Zoltánt, Feleky Gézát, Ignotus Pált, Szabó Zoltánt, Bálint Györgyöt, Zsolt Bélát, Cs. Szabó Lászlót, Faragó Lászlót – nem beszélve a legnagyobb magyar újságíróról, Ady Endréről – is fogják olvasni ismét; a zseniális publicistáknak van utókoruk, ha nem is Magyarországon mostanában.

Most éppen érthetetlen **Eörsi István**, mert olyanok a környülállások. Most éppen a félig-meddig ismertség purgatóriumában hevernek az írásai, akár a huszadik század második felének az egész történelme. Erről az utóbbi pár évben csupa értetlen ostobaságot volt szerencsénk olvashatni (eltekintve néhány értékes dokumentumközléstől és még kevesebb másfajta kivételtől).

Eörsi István csalódott kommunista volt, mint kelet-európai értelmiségi nemzedékében majdnem mindenki.

Ebből a rettenetes, szégyenkező kiábrándulásból 1956 után – **Eörsi** a börtönben tűnődhetett rajta – mindenki másféle következtetést vont le. A legtöbben azt, hogy *biznisz isz biznisz, szakma isz szakma, műveljük kertünket, hagyjuk a francba a világmegváltást, ne olvassunk újságot, hisz oly szépek a virágok meg a nők meg a toszkán kisvárosok.* **Eörsit** legyűrhetetlen vitalitása és plebejus hedonizmusa (bár nem volt eredetileg népművész, a börtönben lett azzá) igencsak képesítette volna milderre, és benne is volt a pesti irodalmi, színházi meg sajtóvilág és alvilág fűszeres illatú televényében, de mégse illett oda. Mégse lett egyszerűen csak afféle „jobb-híján-nacionalista” vagy „jobb-híján-liberális”, pláne „jobb-híján-karrierista”.

Miért is nem?

Az egyik ok a hűségesség természetében rejlett. Hűségesség volt mesteréhez, Lukács Györgyhez (persze kritikusan), hűségesség volt 1956-hoz, hűségesség volt a mennyei baloldalhoz és – elnézést a ma túrhetetlenül érzelmesnek ható frázisért – hű a magyar néphez.

A másik ok az lehetett, amit ő, ha jól emlékszem, „biológiai optimizmusnak” nevezett, volt ebben némi igazság, de a vigyori maszk azért elég sok keserűséget fődött el. Mert a hűségesség azt is jelentette, hogy **Eörsi** emlékezett mindenre, emlékezett azokra, akiket a diktatúrák kilóttak mellőle, s akiket butára kínoztak, elvakítottak, megőrjítettek, morálisan tönkretettek, nyomorra ítélték, magányra kárhoztattak.

Sokan tanácsolták nekünk – s tanácsolják azóta is –, hogy röhögjük ki a zsarnokságot, de sajnos kevesen képesek rá, legtöbb esetben ez csak duma. **Eörsi** csakugyan szemberöhögte a bürokráciát 1989 előtt és a tekintélyuralmi agyatlanságot 1989 után. Ritka nagy bravúr volt ez, rengeteg embert idegesített, amit viszont **Eörsi** – látszólag – nagyon élvezett, ha elhithetjük ezt valakiről, akiben akkora a szeretetvágy, mint őbenne volt.

Eörsi istenáldotta humora teljességgel nélkülözötte az iróniát. Nemcsak a dekadens, keserűes iróniát, hanem mindenfélét. Az ironikusok ritkán röhögnek. **Eörsiben** volt érzelmesség – a bajtársias, férfias fajtából, ami annyira idegen tölem –, de ez nem a romantika érzelmessége volt, hanem a világi humanizmusé; a világi részvétből fakadt, amelynek a kurrens álneve a szolidaritás.

Eörsi nem volt filozófus, bár magyar író létére is olvasott filozófiát (nem Hamvas Bélát), ám ez a Kelet-Európában s főleg Magyarhonban atipikus filozófiai kultúra és filozofikus beállítottság mentette meg attól a gondolattalan cinizmustól és attól a gondolattalan pátosztól, amely Csurka Istvánt jellemezte, akivel egyébiránt félelmetesen hasonlítottak egymásra: egymás negatív tükörképei voltak.

Becsülték is egymást, hajjaj. Ilyenek az *igazi* ellenségek.

Amúgy az a bizonyos férfias bajtársiasság sodorta el **Eörsi Istvánt** az ellenzéki marxizmustól az ellenzéki liberalizmusig. Azokkal tartott, akiket – nem kevés joggal – a legkiválóbbnak tartott. **Eörsi** testében egyetlen árva konformista molekula se volt található, de a minőségérzéke kérlelhetetlen volt, és az intellektuális és morális teljesítmény iránti elfogultsága foglyul ejtette. Minden világnézeti ösztöne és szokása a nyugati szabató új baloldalhoz kötötte, noha vonakodva ugyan, de követte barátait a polgári demokrácia felé. Ezt nagyon megszenvedte. Belül – s ez nála, akinél őszintébb író alig ismerünk, azt is jelentette: nyilvánosan – berzenkedett a történelmi kényszer ellen, amely eltávolította Marxtól és Lukácstól.

Mellesleg: soha nem értettem, hogyan bírta Lukács filozófiájának német-misztikus-romantikus aspektusait, hiszen ő alkatilag és eszmeileg *aufklärer* volt, nem csoda, hogy annyira szerette Ludassy Mária írásait és személyiségét. És a Lukács-tanítványok közül is csak azokat ismerte el, akik szerinte képesek voltak a fogalmi tisztaságra. Utálta a ködöt.

Vonakodó liberális volt (vagy lett) **Eörsi István**, akiben azért folyton dolgozott a kommunista vírus. Leküzdötte, kigyógyult belőle, de rá is érvényes a régi mondás, hogy két dolgot nem lehet eltitkolni: a köhögést és azt, hogy kommunista az ember.

„Kommunistán” persze a mai Magyarországon a Kádár-rezsim alázatos beilleszkedőit szokás érteni, márpedig **Eörsi** ezeket vetette meg a legjobban.

Racionalizmusa és humora nemcsak érdem volt, hanem korlát is. Volt, ami az ő nézőpontjából egyszerűen nem látszott. Például Nadas Péter. Őt nem értette és nem érthette, pedig – becsszóra – megpróbálta érteni.

Élete végén aztán az az általános polgári humanizmus lett a világnézete, amelyen azért voltaképpen röhögött, mint Brecht-olvasó és mint materialista. Gyűlölte az elnyomást, amelynek a megvilágítására aztán nem maradtak fogalmi.

Velem mindig nagylelkű volt és megbocsátó, holott borzasztóan irritáltam. Ahogy most látom, számtalan kérdésben neki volt annak idején igaza, és nem nekem. Konzervatív kísérleteimet kikacagta – Isten látja lelkemet, bizonyára nem ok nélkül, de nem szívesen gondolkodom erre az epizódra életemben. De ez generózus nevetés volt, soha nem bántott, akkor se, amikor személyes okokból lett volna rá alkalma és ürügye. Én akkoriban a görög egyházatyákat olvastam és Novalist és Hamannt és Schellinget, és az ő preferenciáiról olyasmit gondolhattam, hogy ez olyan Homais patikus-féle, lapos, kispolgári, „haladó” józanság, piha. Tévedtem, mea culpa. Bár azért mindig tudtam, hogy nagyszerű emberről van szó. És mindig hallatlanul szórakoztatott, engem s az akkoriban még olvasó százazreket. (No jó, tízezreket.)

Egyszer azt mondta, hogy bár reakciós vagyok, azért mégis szeretem Ernst Bloch könyveit. Mire Bence György azt válaszolta: „Gazsinak Blochban nem a proletárforradalom tetszik, hanem a misztika.” Bizonyára így volt ez akkor.

Eörsit lelkesítette a rendszerváltás meg az SZDSZ. De akivel s amivel egyetértett, az az SZDSZ baloldala volt, Solt Ottília meg a SZETA meg a szociális jogok – mindez eltűnt, amikor a rendszer (s benne az SZDSZ) neoliberális lett, aztán konzervatív, aztán... az, ami most van.

Eörsi afféle kétfrontos harcot folytatott a magyar nacionalizmussal (ezt szerintem nem értette elég mélyen) és a piaci ultrakapitalizmussal. Ebben nagyjából Kis Jánossal értett egyet – de mindezt elmosta már a kelet-európai történelem. Megette a fene, nem számít.

Mindaz, amitől tartott – s amiről azt gondolták még barátai és rajongói is (nagyon sok imádója és hálás olvasója volt), hogy túlzás –, hiánytalanul bekövetkezett.

Most éppen **Eörsi**-megemlékezések vannak Budapesten. Az internetes hirdetésen **Eörsi** látható Orbán Viktorral, amint Demszky Gáborék perócsényi udvarán fejelnek. Nem rossz fénykép. Még **Eörsit** is Orbán Viktorral reklámozzák, mert Orbán a tuti. Itt tart a magyarországi szabadelvűség jelenleg.

Elég szánalmas ez – mondhatnám egykori barátaimnak, de minek.

Eörsi a maga módján nagy ember volt, elképesztően szellemes, okos, igazi képromboló, igazi lázadó, igazi engedetlen. Egyre reménytelenebb szerelem fűzte a magyarországi munkássághoz, amelyet egyre inkább áldozatnak látott, és nem a történelem szubjektumának. A szánalom nem forradalmi.

Nem így volt ez mindig. Rácz Sándor, a Nagy-Budapesti Központi Munkástanács (1956) egykori elnöke mondta nekem: „Akármit is gondolok ma, 1956-ban kommunista voltam, valahogy úgy, ahogy **Eörsi Pista**.”

Legyen ez drága barátunk – aki soha el nem ismerte volna, hogy a sorsa tragikus – sírfölibrata. Csak semmi szentiment, röhögjete nyugodtan, ahogy ő is nevetett az egészen, mindannyiunkon. Majd megértitek egyszer, valamikor.

Kiemelt kép: [Wikimedia Commons](#)